

ψυχῆς εἶναι ἢ συνείδησις, ἣτις συνοδεύει πιστῶς
 πᾶσαν αὐτῆς ἐνέργειαν, καὶ δι' ἧς μόνῃς γινώ-
 σκομεν πάντα τὰ ἐν ἡμῖν, ὡς εἶδομεν ἀπ' ἀρχῆς.
 Ἐὰν δὲ ἡ ψυχὴ εἶναι ἔλλογος, πῶς νὰ μὴ εἶναι
 ἔλλογος καὶ ἡ συνείδησις; Τοῦτο σοὶ ἐξηγεῖ πρὸς
 τοῖς ἄλλοις καὶ τί εἶναι αἱ λεγόμεναι ἔμφυτοι
 ἔννοιαι περὶ ὧν τοσοῦτος γίνεται λόγος ἐν ταῖς
 φιλοσοφικαῖς σχολαῖς, τῶν μὲν ἰσχυριζομένων ὅτι
 ἔχομεν ἔμφυτους ἐννοίας, τῶν δὲ θεωρούντων τοῦ-
 το ὡς βλασφημίαν, καὶ ἐπικαλουμένων τὸ ῥητὸν
 οὐδέν ἐν τῷ νῶ ὃ μὴ πρότερον ἐν νῆ αἰσθή-
 σει, ὅπερ ἀποδίδουσι τῷ Ἀριστοτέλει, ἂν καὶ
 οὐδαμοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ εὐρίσκεται.
 Ὁ λόγος εἶναι ἔμφυτος εἰς πάντα τὰ ὄντα, διότι
 πάντα τὸν αὐτὸν ἔχουσι γενικὸν χαρακτῆρα, ἐκ
 τῶν αὐτῶν στοιχείων συνίστανται, πάντα εἶναι
 ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, καὶ πάντα εἰς τὴν αὐτὴν
 ἔλλογον τάξιν ὑπόκεινται. Κατὰ τοῦτο δὲ δια-
 φέρει τῶν ἄλλων ὄντων ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἔχει
 συνείδησιν τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου καὶ ἐπομένως πᾶν
 ὅτι διὰ τῆς συνειδήσεως ταύτης γινώσκει εἶναι
 ἐξ ἀνάγκης ἔμφυτον. Τὴν γνῶσιν ταύτην δὲν
 ἔχουσι πάντες ἐξ ἴσου καθαρὰν, πλήρη, ἀνεπτυγ-
 μένην καὶ ἐπιστημονικῶς διατετυπωμένην, ἀλλὰ
 δύνανται νὰ τὴν ἀποκτήσωσι. Τοῦτο καὶ οὐδέν

ἕτερον ἐννοοῦσιν οἱ λέγοντες ὅτι ἔχουμεν ἐμφύτους ἐννοίας, ἢ τοῦτο τοῦλάχιστον πρέπει νὰ ἐννοῶσι. Μετὰ τὴν συνείδησιν ἔρχεται ἡ ἀντίληψις τῶν ἐκτός, καὶ πρέπει νὰ ἴδωμεν ἐὰν καὶ αὕτη γίνεται ἐλλόγως. Ὅτε ἐκ τῆς ἐντυπώσεως γεννᾶται αἴσθησις, καὶ νοοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ εἶναι τι ἐκτός ἡμῶν ὅπερ παράγει τὴν ἐντύπωσιν καὶ οὐ ἀντιλαμβάνομεθα διὰ τῆς αἰσθήσεως, τί ἄλλο πράττομεν ἢ ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος σκεπτόμενοι ὅτι ἡ αἴσθησις πρέπει νὰ ἔχη αἴτιον καὶ ἀφ' οὗ δὲν προέρχεται ἐξ ἡμῶν αὐτῶν πρέπει νὰ προέρχεται ἐξ ἄλλου τινός; καὶ δὲν ἀναγνωρίζομεν ἐν ταυτῶ ὅτι τὸ ἐξωτερικὸν παράγον τῆς ἐντυπώσεως καὶ τῆς αἰσθήσεως εἶναι ὑπόστασις τις ἀγγελλομένη διὰ τῆς ἀπ' αὐτῆς ἀπορρεούσης ἐνεργείας ἥτοι διὰ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς αὐτῆς, ἂν καὶ τὰς λέξεις ταύτας δὲν μεταχειρίζομεθα, καὶ ἴσως ἐντελῶς ἀγνοοῦμεν; καὶ τίς ὁ μὴ πιστεύων ὅτι καὶ τὸ ἐξωτερικὸν τοῦτο ὂν εἶναι ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, καὶ ὑπόκειται εἰς τινὰ τάξιν, εἰς τινὰ νόμον; δὲν προέρχονται ἐντεῦθεν πᾶσαι αἱ περὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων ἔρευναί καὶ δοκιμαί, εἴτε πρὸς ἐπιστημονικὴν διάγνωσιν αὐτῶν, εἴτε ἀπλῶς χάριν περιεργείας, ἢ πρὸς χρησιμοποίησιν αὐτῶν εἰς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν

μας; Ἄρα καὶ ἡ ἀντίληψις εἶναι ἔλλογος.— Ἡ προσοχὴ εἶναι προσπάθεια τῆς ἡμετέρας θελήσεως πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς συνειδήσεως ἢ τῆς ἀντιλήψεως, καὶ ἔπεται εἰς αὐτάς, καὶ ἐγείρεται ἐκ παντοίων περιπτώσεων, ἐκ τοῦ ζωηροῦ, ἢ ἀπροσδοκίτου, ἢ πρωτοφανοῦς τῶν αἰσθήσεων, ἀλλ' ἰδίως καὶ πρὸ πάντων ἐγείρεται ὑπὸ τοῦ λόγου. Δὲν προσέχομεν ἐντονώτερον, ὅτε θέλομεν νὰ μάθωμεν τὸ πῶς, τὸ πόθεν καὶ τὸ διατί πράγματός τινος, ὅτε δηλαδὴ ζητοῦμεν τὸν λόγον αὐτοῦ; — Αἰ ἐκ τῆς ἀντιλήψεως καὶ ἐκ τῆς συνειδήσεως ιδέαι συνεννοῦνται ἐν ἡμῖν, καὶ συζευγνύονται συνδεδεμένα: διὰ τινος ἐσωτερικοῦ δεσμοῦ, δι' οὗ καὶ προκαλοῦνται ἀμοιβαίως, καὶ αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη σύζευξις. Ἄλλὰ ποῖος ὁ νόμος καθ' ὃν γίνεται ἡ σύζευξις; Τὸν νόμον τοῦτον παρεγνώρισαν οἱ ψυχολόγοι, διότι τὸν ἐζήτουν ἢ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῶν ὄντων, ἢ ἐντὸς τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ κατὰ τύχην, καὶ περὶ τούτου θέλεις εὔρει ἐν ταῖς ψυχολογικαῖς πραγματεῖαις δεκαπέντε περίπου θεωρίας. Ἐὰν ὁμως εἶχον παρατηρήσει ὅτι πᾶσα δύναμις τῆς ψυχῆς εἶναι ἔλλογος, καὶ ἐὰν εἶχον διακρίνει ποῖα καὶ πόσα εἶναι τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου, καὶ πῶς συνδέονται συναποτελοῦντα τὴν ἔλλογον ἐννοίαν τοῦ ὄντος, ἐν τῷ

συνδέσμων τούτων ἤθελον εὔρει τὸν νόμον τῆς συζεύ-
 ξεως. Καὶ τῶντι, ἡ μορφή πράγματός τινος
 ἀνακαλεῖ τὴν ὑπόστασιν πρὸς ἣν σχετίζεται ὡς
 λ. χ. οἱ χαρακτηῆρες τοῦ προσώπου ἀνακαλοῦσι
 τὴν ψυχὴν ἣτις δι' αὐτῶν ἐκφράζεται, ἡ λέξις
 ἀνακαλεῖ τὴν δι' αὐτῆς δηλουμένην ἔννοιαν,
 ὡσαύτως ἐν στοιχείῳ τῆς μορφῆς ἀνακαλεῖ τὸ
 ἕτερον, καὶ διὰ τοῦτο μορφή τις ὁμοιάζουσα ἄλλην
 ἀνακαλεῖ αὐτήν, τὸ μέρος ἀνακαλεῖ τὸ ὅλον, ἢ
 τὸ ἀνάπαλιν καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Ἐπίσης ὁ τόπος
 καὶ ὁ χρόνος ἀνακαλοῦσι τὰ ἐν αὐτοῖς ὑπάρξαντα,
 ἢ, τὰ πράγματα ἀνακαλοῦσι τὸν τόπον καὶ τὸν
 χρόνον ἐν οἷς ὑπῆρξαν, καὶ τὰ μεθ' ὧν συνυπῆρ-
 ξαν. Ἐπὶ τέλους, ἡ ἔλλογος τάξις, εἰς ἣν ὑπόκειν-
 ται πάντα τὰ ὄντα, εἶναι καὶ αὕτη συζευκτικὸς
 σύνδεσμος τῶν ἐννοιῶν, διότι καὶ αἱ τρεῖς ἀρχαὶ
 ἐξ ὧν συνίσταται συνδέονται πρὸς ἀλλήλας, καὶ
 αὕτη συνδέεται πρὸς τὰ ὄντα καὶ ταῦτα πρὸς
 αὐτήν, ὅθεν τὸ αἶτιον, τὸ μέσον, καὶ τὸ τέλος καὶ
 τὰ ὄντα ἐν οἷς ἐνσαρκοῦνται, ἀνακαλοῦνται δι' ἀλ-
 λήλων· οὕτω ἡ θεὰ λ. χ. τοῦ καρποῦ ἀνακαλεῖ
 τὴν ἔννοιαν τοῦ δένδρου ὅπερ τὸν παρήγαγε, τὴν
 ἔννοιαν τῶν διαφόρων στοιχείων ἅτινα συνιστῶσι
 τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ φύσιν, τὴν ταυτότητά του,
 τὴν ἔννοιαν τῆς χρήσεως εἰς ἣν εἶναι ἀρμόδιος.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἡ ἀρχὴ ἀνακαλεῖ τὴν συνέπειαν, τὸ αἷτιον ἀνακαλεῖ τὸ ἀποτέλεσμα, ἐπιστημονικὴ τις θεωρία, τὴν ἀρχὴν ἐξ ἧς ἀπορρέει, καὶ τὰ ἐπιχειρήματα δι' ὧν κατασκευάζεται. — Ἡ σύζευξις εἶναι ὁ πρῶτος καὶ θεμελιώδης ὅρος τῆς μνήμης, καὶ αὕτη ἐπομένως μετέχει τῆς λογικότητος ἐκείνης, ἀλλὰ προσέτι τὰ πλεῖστα τῶν μέσων ὅσα ἐπενοήθησαν πρὸς τελειοποίησιν τῆς μνήμης, ἧτις ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην δύναμιν εἶναι τελειοποιήσιμος, ἀνάγονται εἰς λογικὰ μέσα, καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἔλλογον κατάταξιν εἰς γένη καὶ εἶδη, δι' ὧν μνημονεύομεν εὐκολώτερον τὰ εἰς αὐτὰ περιλαμβανόμενα ἄτομα εἰς τὴν λογικὴν τάξιν τῶν ἐννοιῶν δι' ἧς ἔχοντες προχείρους ὀλίγας γενικὰς ἀρχὰς μνημονεύομεν εὐκολώτερον πολλὰς αὐτῶν συνεπείας, καὶ ἐν γένει ὄσῳ λογικώτερον εἶναι συνδεδεμένοι αἱ ἐννοιαί, τόσῳ εὐκολώτερον τὰς ἐνθυμούμεθα. Ἄλλ' ἡ μνήμη εἶναι τρόπον τινὰ παθητικὴ δύναμις, εἶναι τὸ ταμεῖον ἐν ᾧ κατατίθενται καὶ διατηροῦνται αἱ γνώσεις πρὸς χρῆσιν ἄλλων δυνάμεων, αἷτινες καθιστῶσιν αὐτὰς γονίμους. — Ἡ πρώτη τῶν δυνάμεων τούτων εἶναι ἡ ἀφαίρεσις καὶ ἡ δι' αὐτῆς γενίκευσις, δι' ὧν δημιουργοῦμεν τὴν εἰς γένη καὶ εἶδη κατάταξιν, ἐφ' ἧς στηρίζεται πᾶς

συλλογισμός, εἴτε ἐξαγωγικὸς εἴτε ἐπαγωγικὸς, ὡς ἤδη γινώσκεις. Ἄλλὰ πάντα ταῦτα εἶναι ἀποκλειστικῶς λογικαὶ ἐργασίαι, εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος ἐν ἐνεργείᾳ. Ποία εἶναι ἡ πρώτη ἐννοια τῆς ἐλλόγου κατατάξεως, ἡ γενικωτάτη, ἐν ἣ συμπεριλαμβάνονται πᾶσαι αἱ ἄλλαι; Αὐτὴ ἡ ἐννοια τοῦ ὄντος. Τὸ ὄν εἶναι τὸ πρῶτον γένος, ὃ γένος ὄν γένος οὐκ ἔχει, καὶ ἀφ' οὗ ἄρ- χεται ἐξ ἀνάγκης πᾶσα κατάταξις, ὥστε εἰάν δὲν εἴχομεν τὴν πρώτην ταύτην ἐννοίαν, οὐδεμία κατά- ταξις θὰ ἦτο δυνατὴ. Εἰς αὐτὴν προσθέτομεν τὰ διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἀποσπώμενα κοινὰ εἰς πολλὰ ὄντα στοιχεῖα καὶ σχηματίζομεν ἄλλα γένη καὶ εἶδη ὑποδεέστερα, καὶ πάντα ἐν ἐκείνῳ τῷ πρώτῳ περιλαμβάνόμενα· διαιροῦμεν, φέρ' εἰπεῖν, τὸ γένος ὄν εἰς ἄϋλον καὶ ὕλικόν, καὶ τοῦτο, εἰς ἀνόρ- γανον καὶ ἐνόργανον, καὶ τοῦτο, εἰς ἄψυχον καὶ ἔμψυχον, καὶ τοῦτο, εἰς ἄλογον καὶ ἔλλογον. Ἄνευ δὲ τῆς ἐλλόγου κατατάξεως οὔτε ἐξαγωγή γίνεται οὔτε ἐπαγωγή, καὶ ἤδη ἤξεύρεις ὅτι ἡ δευτέρα ἀνάγεται εἰς τὴν πρώτην, καὶ ὅτι αὕτη ὅλη στηρίζεται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος. Μία μόνη δύναμις ἀπομένει, ἡ φαντασία, ἀλλὰ καὶ περὶ ταύτης ἀρκετὰ σοι εἶπον ἐν τῇ προη- γουμένη ἐπιστολῇ, καὶ γινώσκεις ἤδη ὅτι τὸ ἰδα-

μικόν, ὅπερ συλλαμβάνομεν διὰ τοῦ λόγου ὡς τάξιν τελειοτέραν τῆς πραγματικῆς, ζωογονεῖ ἢ φαντασία, καὶ κατ' αὐτὸ δημιουργεῖ νέα ὄντα φέροντα τὸν τύπον τοῦ καλοῦ, καὶ γεννᾷ τὴν καλλιτεχνίαν. Ἐλλογὸς λοιπὸν εἶναι καὶ ἡ φαντασία, ὡς πᾶσαι αἱ ἄλλαι δυνάμεις, καὶ πιστεύω ὅτι οὐδὲν ὑπολείπεται πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ταύτης, ὅτι πᾶσα ἡ νόησις εἶναι ἔλλογος, καὶ ὑπὸ τοῦ λόγου ρυθμίζεται καὶ διοικεῖται. Ἄλλὰ παρὰ τὴν νόησιν ὑπάρχει καὶ ἡ πράξις καὶ ἀπομένει νὰ ἴδωμεν ἐὰν καὶ ἡ πράξις εἶναι ἔλλογος. — Ἄλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν μέρει διεφωτίσθη δι' ὅσων σοὶ εἶπον ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιστολῇ περὶ ἠθικοῦ νόμου, περὶ ἠθικῆς ἐνεργείας, καὶ ἀφ' ἑτέρου, πῶς νὰ μὴ εἶναι ἔλλογος καὶ ἡ πράξις, ἀφ' οὗ πράττομεν ὡς νοοῦμεν; Τοῦτο οὐδόλως σημαίνει ὅτι πᾶσα πράξις εἶναι ὀρθή, καθὼς ὀρθὴ δὲν εἶναι πᾶσα νόησις. Ὑπάρχουσι πράξεις ἐνστιγματικάι, ἐμπάθειαι, ἐγωϊστικάι, ἀλλ' ἅμα συλλογιζόμεθα πρὸ τῆς πράξεως, εἴτε ὀρθῶς εἴτε μὴ, μεταχειριζόμεθα τὸν λόγον. Ἴσως ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς ἠθικάς ταύτας θεωρίας, ἀλλ' ἐν τούτοις μετὰ τὰς ἀνωτέρω ἐξηγήσεις θέλεις οὐνηθῆ κάλλιον νὰ νοήσης ὅ,τι σοὶ ἔλεγον ἐν τέλει τῆς προηγουμένῃς ἐπιστολῆς περὶ τῆς

σχέσεως τοῦ προφορικοῦ λόγου πρὸς τὸν ἐνδιάθετον.

Ὁ προφορικὸς λόγος εἶναι ἡ ἐκφραστικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, καὶ ἀντιστοιχεῖ καθ' ὅλα πρὸς τὸν ἐνδιάθετον. Ἰσχύοντι, ὁ προφορικὸς λόγος σύγκειται ἐκ προτάσεων, καὶ πᾶσαν πρότασιν συνιστῶσι τρία στοιχεῖα, τὸ ὑποκείμενον, τὸ κατηγορούμενον καὶ τὸ συνδετικόν· ταῦτα δύνανται νὰ εἶναι ἓν ἢ πλείονα, ἀπλᾶ ἢ σύνθετα, ἀλλ' ἀνάγονται πάντοτε εἰς τρία. Διατί τοῦτο; διότι πᾶσα πρότασις ἐκφράζει τὸ ὄν, εἶναι ὑπόστασις, μορφή καὶ σχέσις, ὃ ἐστὶ ζῶσα εἰκὼν τοῦ ὄντος. Πόθεν δὲ λαμβάνεται τὸ ὑποκείμενον, τὸ κατηγορούμενον, τὸ συνδετικόν; Λαμβάνονται ἐκ τῶν μερῶν τοῦ λόγου, ἅτινα εἶναι ὀνόματα οὐσιαστικὰ ἢ ἐπίθετα, συγκεκριμένα ἢ ἀφηρημένα, μερικὰ ἢ γενικά, ἄντωνυμιαί, ῥήματα, ἐπιρρήματα, κλ. Λάβε οἶον δῆποτε μέρος τοῦ λόγου, θέλεις ἴδῃ εὐκόλως ὅτι καὶ τοῦτο ἀνάγεται εἰς τι στοιχεῖον τῆς ἐλλόγου ἐννοίας τοῦ ὄντος, καὶ δηλοῖ ἢ αὐτὸ τὸ ὄν, ἢ μέρος αὐτοῦ, τὰς ιδιότητας, τὰς ἐνεργείας, τὰς σχέσεις, τοὺς προσδιορισμούς του, τὸν τρόπον ἐν ᾧ εὐρίσκεται, τὸν χρόνον καθ' ὃν ὑπάρχει καὶ τὴν τάξιν ἣν πραγματοποιεῖ, καθὸ αἴτιον ἢ μέσον ἢ ἀποτέλεσμα. Λάβε τοὺς ὀρισμούς τῶν

μερῶν τοῦ λόγου κατὰ τοὺς δοκιμωτέρους γραμματικούς οἵτινες ἀνέλυσαν τὴν ἀνθρωπίνην διάλεκτον ἀνεξαρτήτως πάσης φιλοσοφικῆς θεωρίας, καὶ θέλεις ἴδῃ ὅτι καὶ οἱ ὀρισμοὶ οὗτοι ἐπιβεβαιουῦσι τὴν μεταξύ τοῦ ἐνδιαθέτου καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου ἀντιστοιχίαν. Καὶ τί ἄλλο δύναται νὰ ἐκφράσῃ ὁ λόγος ἢ τὸ ὄν καὶ τὴν τάξιν του; Λάβε κατὰ τύχην οἷον δῆποτε βιβλίον καὶ ἐν αὐτῷ οἷαν δῆποτε πρότασιν· ἐὰν τὴν ὑποβάλῃς εἰς λογικὴν ἀνάλυσιν, θέλεις εὔρει ἐν αὐτῇ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐλλόγου ἐννοίας τοῦ ὄντος, διότι τὴν ἐννοίαν ταύτην ἀνακαλύπτομεν διὰ τῆς συνειδήσεως, κατ' αὐτὴν ἀντιλαμβανόμεθα, προσέχομεν, ἐνθυμούμεθα, ἀφαιροῦμεν, γενικεύομεν, συλλογίζομεθα, διαγινώσκομεν τὸ ἀληθές, ποιῶμεν τὸ καλόν. Σοὶ ἀπέδειξα λοιπὸν ὅτι πᾶσα νόησις εἶναι ἔλλογος, καὶ εἶναι, νομίζω, καιρὸς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ εἶναι μὲν καθὼς πάντα τὰ ὄντα ὑπόστασις σχετιζομένη πρὸς τινα μορφήν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ ὑποκειμένη εἰς ἔλλογον τάξιν, διακρίνεται δὲ τῶν ἄλλων ὄντων διὰ τῶν ἰδίων χαρακτήρων, καὶ εἶναι πνευματικὴ ὑπόστασις, ἐνιαία, ταυτούσιος, ἐλευθέρα καὶ ἔλλογος, ἔχουσα συνείδησιν ἑαυτῆς καὶ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων νοοῦσα τὰ ἄλλα ὄντα.

Ἐν τελευταῖον ζήτημα ἀπομένει· πῶς ἡ αὐτὸς αὕτη ὑπόστασις σχετίζεται πρὸς τὴν ὕλην τοῦ ἡμετέρου σώματος, καὶ περὶ τούτου θέλω σοὶ γράψαι προσεχῶς.

ΚΑ΄

Φιλοθέου πρὸς Εὐγένιον.

Πάντα τὰ ζητήματα ὅσα μοὶ ἔθηκας μέχρι τοῦδε, φίλτατέ μοι, προσεπάθησα νὰ λύσω ὀριστικῶς, καὶ ἐλπίζω ὅτι τὰ ἔλυσα. Ἀλλὰ περὶ τοῦ προκειμένου δέν σοι ὑπόσχομαι τὴν αὐτὴν ἐπιτυχίαν, διότι τὸ ζήτημα τοῦτο δέν εἶναι μόνον ψυχολογικὸν καὶ ὑπαγόμενον, ὡς τὰ προηγούμενα, εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως, ἀλλ' εἶναι καὶ φυσιολογικόν, καὶ φυσικόν, καὶ ἐν μέρει μεταφυσικόν. Μέχρι τοῦδε ἐμελετήσαμεν τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ὡς παρίστανται εἰς τὸ ὄμμα τῆς συνειδήσεως, καὶ διὰ προσεκτικῆς παρατηρήσεως καὶ ἀκριβῶν συλλογισμῶν ἐπίσθημεν ὅτι τὸ ὑποκείμενον, ἦτοι ἡ ὑπόστασις αὐτῶν δέν δύναται γὰ εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως τῶν ὕλικῶν ὑποστάσεων, διότι ἡ ὑπόστασις τῶν ὕλικῶν ὄντων δέν εἶναι, ὡς εἴπομεν, εἰμὴ ἡ τάσις τῶν

μορίων τῆς ὕλης πρὸς τινὰς συνδυασμούς, ἐξ ὧν παράγονται πάντα τὰ ὕλικὰ φαινόμενα, οἷα δῆποτε καὶ ἕσα δῆποτε εἶναι, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἴπομεν ὅτι ἡ ὑπόστασις αὕτη δὲν ἔχει πραγματικὴν ἐνότητα, διότι εἶναι διεσπαρμένη εἰς ὅλα τὰ μόρια, καὶ ὑπόκειται εἰς τινὰ ἀνάγκην· οὐδὲν τῶν μορίων δύναται ν' ἀντενεργήσῃ καθ' ἧς ἔχει τάσεως, καὶ ν' ἀλλοιώσῃ τὸν συνδυασμὸν πρὸς ὃν εἶναι προωρισμένον, ἐν ᾧ, ἀπ' ἐναντίας, ἡ ψυχικὴ ὑπόστασις ἔχει πραγματικὴν ἐνότητα καὶ ἐλευθερίαν. — Δύο εἰδῶν εἶναι οἱ συνδυασμοὶ τῆς ὕλης· οἱ μὲν εἶναι ἀπλῶς φυσικοὶ καὶ χημικοὶ ἄνευ ὠρισμένου τύπου καὶ ὠρισμένων ὀργάνων, οἱ δὲ εἶναι ἐνόργανοι συνδυασμοί, τουτέστιν ὀργανισμοὶ ζῶντες καὶ ἔχοντες ποικίλα ὄργανα πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν συνηνωμένα ὧν αἱ λειτουργίαι διατηροῦσι τὴν ζωὴν τοῦ ὀργανισμοῦ διὰ τῆς ἀφομοιώσεως τῶν ἐξωτερικῶν στοιχείων, καὶ τὴν μεταδίδουσι διὰ τῆς παραγωγῆς ὁμοειδῶν ὀργανισμῶν. Τοῦ δευτέρου τούτου εἴδους εἶναι τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, καὶ ταῦτα διακρίνονται ἐκείνων διὰ τῆς αὐτοκινησίας καὶ διὰ τῆς αἰσθήσεως. Εἶδομεν δὲ μέχρι τίνος σημείου φθάνει ψυχολογικὴ ζωὴ τῶν κτηνῶν, καὶ κατὰ τί διακρίνεται αὐτῶν ὁ ἄνθρωπος. Ποῦ τελειοῦται ἡ

ανος ὕλη καὶ ἄρχεται ἡ ἐνόργανος ζωὴ, ἀνόρῳ ἀδηλον, διότι καθημερινῶς ἀνακαλύπτονται εἶναι ὅργανισμοὶ ὅπου ἐνομίζετο ὅτι ὑπῆρχεν ζῶντος ὕλη. Παρομοίως ποῦ τελειώνει ἡ ἀπλῶς ἀνόρῳ ἡ ζωὴ καὶ ἄρχεται ἡ τῶν ζώων, καὶ τοῦτο φυτικόν, διότι πολλὰ ὑπάρχουσι διάμεσα ὄντα ἄδηλον εγόμενα ζώοφυτα. Τῶν δὲ φυσιολόγων οἱ τὰ ἰσχυρίζονται ὅτι μεταξὺ ἀνοργάνων καὶ ἐνοργάνων δὲν ὑπάρχει εἰμὴ διαφορὰ βαθμοῦ, ὅτι ὁ ὄργανισμός ἐστὶ ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τῆς αὐτοδυναμείας ἧτις παράγει τοὺς φυσικοὺς καὶ τῆς χημικοὺς συνδυασμούς, ἀναγομένους καὶ τούτους χημικοὺς τινὰς τῶν χημικῶν καὶ φυσικῶν εἰς ἀπλῶς κατὰ χημικοὺς, καὶ πρὸς δικαιολόγησιν τῆς γνώμης μηδὲν στηρίζονται πρὸ πάντων εἰς τὸ φαινόμενον τῶν κρυσταλλώσεως ἧτις διὰ τῆς κανονικότητος τῆς μερῶν τῆς καὶ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν παρουσιάζει οἷον εἰς πρῶτον σχεδίασμα ζωϊκοῦ ὄργανισμοῦ. οἱ δέ, μὴ δυνάμενοι ν' ἀναγάγῃσι τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς εἰς τὴν αὐτὴν δύναμιν ἧτις παράγει τοὺς φυσικοὺς καὶ χημικοὺς συνδυασμούς παρὰ δέχονται ἑτέραν δύναμιν μετὰ τῆς πρώτης παρὰ ἐργουσαν, ἣν ζωϊκὴν δύναμιν ὀνομάζουσι, καὶ συνεισφέρουσι ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ζωϊκὴν ταύτην δύναμιν τινὲς δίδουσι καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ πνεύματος ἀπὸ τοῦ πνεύματος.

ἄτινα θεωροῦσιν, ὡς φυσιολογικά, ὡς ἀποτελέ-
 σματα τῶν λειτουργιῶν τῶν ὀργάνων. Παρὰ
 τούτους ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι οἵτινες ἀναγνωρί-
 ζοντες τὴν ὑπαρξίν τῆς ψυχῆς, φρονοῦσιν ὅτι ζωϊκὴ
 δύναμις διάφορος τῆς ψυχῆς δὲν ὑπάρχει, ὅτι ἡ
 ψυχὴ εἶναι ἡ ζωϊκὴ δύναμις δι' ἧς σχηματίζε-
 ται ὁ ὀργανισμός, ὅτι δὲν ἔχει συνείδησιν τῶν
 πρώτων καὶ κατωτέρων τούτων λειτουργιῶν τῆς,
 ἀλλ' ἔχει τῶν ἀνωτέρων, τῆς αἰσθήσεως, τῆς
 μνήμης, τῆς νοήσεως κλ. Ἐκ τούτων βλέπεις,
 φίλε μου, ὅτι τώρα βαδίζομεν ἐπὶ ἀκροσφαλοῦς
 καὶ ὀλισθηροῦ ἐδάφους ἐν μέσῳ εἰκασιῶν, ὑπο-
 θέσεων καὶ ἀντιφάσεων. Ἡδυνάμεθα ἐπομένως νὰ
 εἴπωμεν εἰς τοὺς μελετῶντας τὴν ὕλικὴν φύσιν,
 νὰ συμφωνήσωσι πρῶτον πρὸς ἀλλήλους, καὶ
 ἔπειτα νὰ μᾶς ἐρωτήσωσι τίνι τρόπῳ ἡ αἴθερος
 ψυχὴ συνυπάρχει μὲ τὴν ὕλην τοῦ σώματος. Οἱ
 ψυχολόγοι δικαιοῦνται ν' ἀναστείλωσι πᾶσαν περὶ
 τοῦ ζητήματος τούτου ἀπόφασιν, μέχρις οὗ ἴδωσι
 μὲ ποῖον τῶν φυσιολογικῶν συστημάτων πρό-
 κείται νὰ συμβιδάσῃ τὰς ἰδίας θεωρίας. Ἐν
 τοσοῦτῳ ἐν τῶν συστημάτων τούτων ἡ ψυχολο-
 γία ἀναγκάζεται ν' ἀπορρίψῃ ἀπολύτως, τὸ τοῦ
 καθολικοῦ μηχανισμοῦ καθὸ ἀσυμβίβαστον πρὸς
 τὰ ἐναργέστερα γεγονότα τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας.